Miután a királyi biztosság mérnöki hivatala kiköltözött a főreáliskolából, a könyvtár alapos tisztogatásra kényszerült. Rendkívül nehezen lehetett eltávolítani pl. a tintafoltokat az elhanyagolt padlóról. (A takarítás mindig nagy gondot jelentett, mivel csupán egy mindenes szolga állt rendelkezésre. Reizner pl. egyidőben a főkapitánytól rabnőket kért ki a nyári takarításhoz.)

A vagyonleltár szerint a kezdeti időben a szőnyegállomány az alábbi volt: "a) A II., III. IV. sz. termeken keresztül vezető ugyanoly szőnyegek mintegy 40 f. méter. Az I. sz. teremben pedig mintegy 20 f. méter. Összesen 136 f. méter. ["A mérések helyességéért — írta Reizner — nem szavatol az alulírott."] 163 frt. b) Egy láb alá való szőnyeg az olvasóteremben 3 frt. c) Ugyanaz a Somogyi-szobában 7 frt. d) Futószőnyeg a Somogyi-szobában s az olvasóteremben mintegy 26 f. méter 52 frt. e) Egy nagy szőnyeg a Somogyi-szobában 25 frt. f) Egy vászon ablakfüggöny az I. sz. teremben 5 frt. g) A folyosón három lábtörlő (gyökérből) 6 frt. Összesen 291 frt." (AO 1 — 17/1882.)

Az 1884. nov. 15-i felmérés (118/1884.) szerint közöljük az adomány (csak az addig leérkezett állomány!) értékelését, a könyvtári címlapok és lajstromok, valamint a múzeumi tárgyak becsült értékét :

A. A Somogyi-könyvtár

Somogyi Károly által adományozott, s ez ideig Esztergom[ból] és Budapestről leszállított könyvgyűjtemény 17 965 műből áll (a gyűjteményes kiadványok egy szám alá vétettek), és e művek összesen 40 186 kötetet tesznek. E könyvek rendezve, felállítva s nagyobb részben címtározva is vannak. A rendezés 9 fő és 57 alszak szerint történt... Az elhelyezés pedig a termekben a következő : a főbejáratnál kezdődő I. kisebb terem a könyvtári ülés terme s az adományok és beszerzések gyűjtő helyisége. A II. teremben van az A és B szak. A III. teremben a C, D, E és az F szak. A IV. teremben a G és H szak. Az V. helyiség[ben], vagyis a Somogyi-szobában a incunábulumok vannak s végül a VI. szobában, vagyis az olvasóteremben az I szak.

A könyvtár állományából mint duplumot a visszaküldésre elkülönítettek 881 művet 1333 kötetben.

E könyvtár becsértéke a köztörvényhatósági bizottsághoz 1880. évben tett jelentés szerint 300 000 frt.

Somogyi adományán kívül más egyeseknek időközben tett adományai — a régi városi közkönyvtár könyvei — s az 1883. év óta tett beszerzésekből 2341 mű 3736 kötetből állólag képezi az eddigi szaporulatot, melynek becsértéke 3400 Frt

Összesen a könyvállomány 303 400 frt

B. Könyvtári címlapok és lajstromok Somogyi Károly által Esztergomban s Budapesten készíttetett s az átadott könyvekről szóló úgynevezett ládalajstromok (205 ládáról) 3 kötetben 600 frt

A könyvtár rendezése alkalmából készített betűsoros és szaklapok (58 drb 4-edrét és 68 drb 8-adrét) tokokban 3000 frt

A címlapok kezelésére beszerzett tokok 130 frt Összesen 3730 frt

C. A folyosón elhelyezett régiségek Gróf Tisza Lajos még mint szegedi királyi biztos, úgy Lechner Lajos miniszteri tanácsos a sövényházi, öthalmi, szilléri és Matyér-parti ásatások, a várbontás és a rakpart építés alkalmával felszínre került őskorszaki, népvándorláskori stb. leleteket, (amelyeknek eredeti teljes leltára a 22 230/884. sz. a. a tanácsi levéltárban őriztetik) a Somogyi-könyvtárnak adományozván, más adományokkal együtt összesen 400 darabból álló gyűjteményt képeznek.

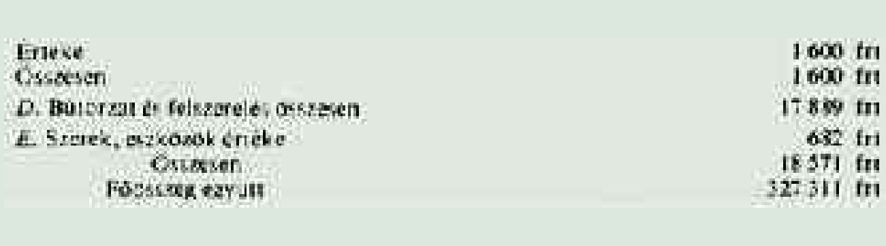

Értéke	1 600 frt
Összesen	1 600 frt
D. Butorzat és felszerelés összesen	17 889 frt
E. Szőnyek, eszközök értéke	682 frt
Összesen	18 571 frt
Főösszeg együtt	327 311 frt

Hosszas és bürokratikus eljárás során született meg az intézeti munka alapokmánya. Reizner az első megfogalmazását Szabályzat a Somogyi-könyvtár személyzete, a könyvtár közhasználata s a könyvtári bizottság hatásköréről címmel 1882. december 13-án terjesztette a könyvtári bizottság elé (53/882). Címe megadja a tervezet három fő fejezetét. Paragrafusainak száma 43, eggyel több, mint a budapesti egyetemi könyvtár 1881. évi szabályzatáé, amely a mintája volt. Néhány pontja majdnem szó szerint azonos, ott is csak "tisztességesen öltözött s komoly magaviseletű férfi egyén számára" állt nyitva az olvasóterem, s így tovább. Reiznernek külön gondot jelentett az adományozó néhány megkötése (pl. esküszöveg) és az a sajátos helyzet, hogy a könyvtári bizottság működését is szabályozni kellett. Jogi ismeretei ezen átsegítették, de nehezebben birkózott meg a módosítások sokaságával : Somogyi 1883. március 13-án közölt újabb észrevételei (42/883) alapján a bizottság március 16-án módosításokat javasolt. Ezeket a közgyűlés március 19-én elfogadta és fölterjesztette a királyi biztoshoz (103/883. kgy.). A biztosság észrevételei (88. biz. sz.) alapján a szabályzatot ismét átdolgozták, s most már "férfi és nő számára" nyitva állott a könyvtár. Az 1884. évi városi tisztújítás miatt újból módosították a szöveget, a személyi rész néhány tétele (pl. létszám és fizetés) kikerült a 21 pontra csökkent szabályzatból. A közgyűlés 1886. szeptember 15-én 225. sz. alatt végül fölterjesztette jóváhagyásra a belügyminisztériumhoz. December 20-án 69 645. sz. alatt erősítették meg, így 1887. február 7-én léphetett életbe a könyvtár szervezeti szabályzata.

Persze a változások sora nem ért véget ; tovább folytatódott a fejlődés újabb és újabb igényei szerint.

Alig fél évvel a megnyitás után, 1884. március 20-án az alapítványi oklevél szerint választott könyvtárbizottságnak a várost képviselő elnöke, Szabados János kultúrtanácsnok, és a bizottság egyik tagja, Szluha Ágoston a tanács megbízásából fölkereste Esztergomban az alapítót, és hosszasan tanácskozott vele. A megbeszélésről készült jegyzőkönyv aprólékosan felsorolja azokat a kívánságokat és kikötéseket, amelyeket Somogyi a további kapcsolat érdekében a könyvtárnokkal és a bizottsággal szemben mintegy a könyvtárkezelés vezérelveként támasztott. A bizottsági jegyzőkönyvek megküldésén kívül részletes tájékoztatást kért még a könyvtárat érintő tanácsi értekezletekről is. A gyűjtemény "integritásának" megóvására kikötötte a ládalajstromok szerint a rendszeres állományellenőrzést, és sürgette a duplumok visszaküldését. Megállapodtak a folyóiratok rendelésében, és átruházta az illetménykötetekre szóló jogát azoknál a társulatoknál, pl. a természettudományi, régészeti társaságnál, ahol alapítványokat tett. Különös figyelemmel vitatták meg a leteendő eskü szövegét, mert Somogyi a szokásos hivatali szöveget nem találta az intézményére megfelelőnek. Megnyugodva vette tudomásul, hogy a szervezeti szabályzatban mind az ő, mind a felsőbb hivatali szervek módosítási javaslatait figyelembe vették.

Megállapították, hogy az addig leküldött 205 láda anyaga a gyűjtemény nagyobb részét már Szegedre juttatta, csupán azok a művek maradtak hátra, amelyeket Somogyi még kutatómunkájához használt. Szigorúan ragaszkodott hozzá, hogy az időközi városi vételekből és adományokból begyűlt műveket elkülönítve kezeljék. (59/1884. ápr. 27.)

A könyvtár állománya, főleg ajándékozással, valóban jelentős számú kötettel gyarapodott. A város újjáépítésének műszaki irányítója, Lechner Lajos egymaga 762 kötet szakkönyvet adott a Somogyi-könyvtárnak. Kiemelkedő számot és értéket képviselt mindenekelőtt a volt városi közkönyvtár bekebelezett anyaga.

Reizner nemcsak az alapító kívánságának engedve, hanem őszinte buzgalommal kísérelte meg a gyűjtemény tudományos értékű gyarapítását. Folytatta a pesti és a külföldi aktikváriusoktól a hiányos művek kiegészítését, a gyűjteményben kis számban található természettudományi szakművek beszerzését. Kapcsolatot tartott a Somogyi Károly által is fölkeresett neves külföldi antikvárcégekkel: Butsch, Carlebach, Koehler, Windprecht, Prager üzleteivel. A szűk vásárlási keretet a duplumok értékesítésével bővítette : eladta vagy elcserélte az ajándékként a könyvtár birtokába került könyveket. Kérelmekkel fordult olyan szervekhez és intézményekhez, melyek tudományos publikációkat szolgáltathattak díjmentesen a könyvtár számára. S rendszerint eredményesen.

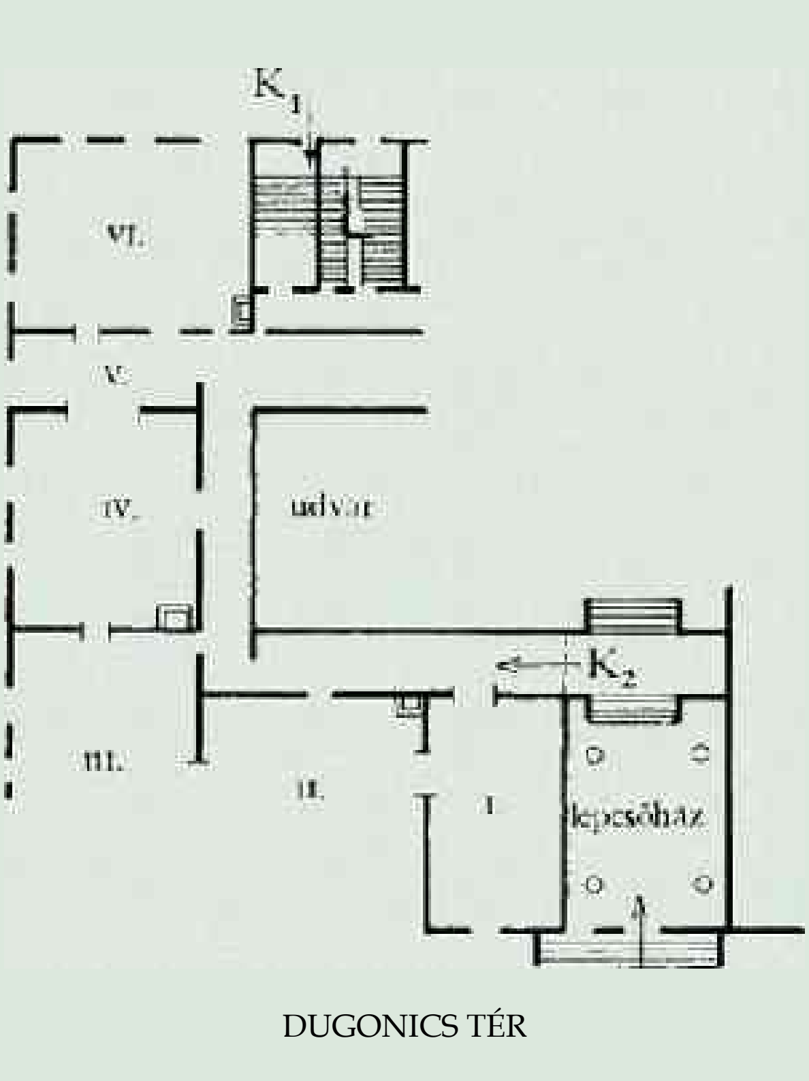

I. = Könyvtárnoki szoba
II. = az A és B szak
III. = a C, D, E és F szak
IV. = G és H szak
V. = Somogyi-szoba benne az INC. szak
VI. = olvasóterem és I szak
K^1 = bejárat az olvasóba
K^2 = bejárat a könyvtárba

A kereskedelmi miniszter rendelete alapján a statisztikai, a földművelésügyi miniszter utasítására a mezőgazdasági vonatkozású műveket tudta folyamatosan megszerezni. A Magyar Mérnök- és Építész Egyesület, a Magyar Földtani Társulat, de az MTA is rendszeresen eljuttatta kiadványait Szegedre.

Hosszadalmas, akkor még eredménytelen kísérletet jelentett a köteles példányok beszerzéséért folytatott küzdelme. Az 1848. évi törvény a közkönyvtárak vonatkozásában nem intézkedett, s módosítására sem volt lehetőség, így a kérést az illetékes szervek nem teljesíthették, csupán a helyi nyomdák önkéntes adományait támogathatták.

Nem feledkezett meg Reizner a Ráth-féle árvízi felajánlásról sem. Ráth Mór akkoriban már sokat betegeskedett, és kezelése végett külföldön tartózkodott. Reizner szívós kapcsolatteremtés után elérte, hogy 1892-ben az ígért 5000 forintos keret terhére a válogatásra felajánlott művekből használható könyvekhez jusson. E sikert a könyvtári bizottság tagjának, dr. Singer Mátyás kórházi igazgató főorvosnak személyes kapcsolatai is elősegítették.

Még 1885-ben jelentősen megnövekedett a könyvtár hírlapgyűjteménye. Szinnyei József javaslatára Reizner a várossal rendkívül kedvező áron, 200 forintért megvásároltatta a fővárosi egyetemi könyvtárnak és a Nemzeti Múzeum könyvtárának (a mai Széchényi Könyvtárnak) hírlapduplumait, amikor a két nagy könyvtár periodikaanyagát egységes tár kialakítására összevonták. A Somogyi-gyűjteményben nem található hazai és külföldi folyóiratokkal és hírlapokkal gazdagodott így az intézmény.

1888-ban, az alapító halála után, az örökösök — nevezetesen Somogyi Czizmazia György — tulajdonába jutott a ládákba becsomagolt, de le nem szállított könyvanyag. Reizner a Somogyi családdal rokon Kelemen István szegedi ügyvéd közvetítésével a ládalajstromokat megkapta, s ennek ismeretében javasolta a városi tanácsnak a gyűjteménymaradék megvételét. A visszatartott 28 láda mintegy 4000 tételszám alatt felsorolt 6300 kötetet, nagyobb részben füzetet tartalmazott.

"Ez a gyűjtemény — indokolta Reizner — részben magában foglalja a már visszaküldött duplumokat [...] s a boldogult adományozó könyvtárának selejtősebb elemeit rejti magában, de ezeken kívül sok szép és becses munka is fordul azokban elő, s ami fő, az itten csonkán kezelt műveknek kiegészítő kötetei részben a vételre felajánlott gyűjteményben vannak meg. Ezek a könyvtár teljessége érdekéből így is, úgy is megszerzendők lévén, — de tekintettel arra is, hogy a vételre felajánlott gyűjtemény a 600 frtot valóban megéri, melegen ajánlom, sőt igen kérem a tek. tanácsot, hogy ezen vételárban a gyűjteményt, úgy mint van, és teljes egészében megvenni méltóztassék." (60/1889. ápr. 26.)

Gyakorlati haszonként említi ezután a duplumok értékesítését is : ennek révén a vételár tekintélyes része megtérülhet. Végül javasolja, hogy a leszállítás elhúzódására tekintettel a jövő évi beszerzési alap terhére előlegezzék meg a vételárat, mivel most az év közepén az előirányzott szokásos 1000 forintos keretet a rendelések már megterhelték. Az örökösök kedvezőbb ajánlatot nem kaphattak. Az anyagban sok a csekély értékű füzet, a hírlaptöredék. Aligha értékesíthetők a különféle alkalmi versek és beszédek gyűjteményei, az iskolai értesítők, a "tudorsági tételek", könyv- és növénykatalógusok [árjegyzékek]. Egyedül a Somogyikönyvtárnak éri meg az árát, "annál fogva is, hogy a boldogultnak többi könyvei is az általa alapított könyvtárban őriztessenek meg, s hogy szét ne szóródjanak".

Már kezdetben különféle tervek merültek fel a Somogyi-könyvtár kebelében múzeum kialakítására. A városi tanács 1883-ban végzést hozott a talált régiségeknek elhelyezésére a könyvtárban, s ezt támogatta a királyi biztos is, amikor elrendelte, hogy az építkezések során előkerült régészeti leleteket a könyvtárba vigyék. Reizner maga — akkor még tulajdonjogának fenntartásával — behozta pénz- és éremgyűjteményét, s ide kerültek a város főkapitánya (egyben a könyvtári bizottság tagja), Szluha Ágoston által gyűjtött Szeged környéki régészeti leletek is. A város 1885-ben 300 forintért megvásárolta Lászy Vilmos (1838—1891) színigazgató gazdag, de vegyes értékű érem- és régiséggyűjteményét,(17) és ezzel alapot teremtett a múzeum létesítéséhez. (37/1885. márc. 24.) A tervezett Történelmi és régiségtár felállításához a könyvtár folyosóján Somogyi nem járult hozzá, így csak halála után, amikor a főreáliskola még két helyiséget engedett át a tárgyi gyűjtemények elhelyezésére, kerülhetett sor a múzeum kialakítására. Reizner 1888 szeptemberében a fővárosban hosszabb időn át tanulmányozta a múzeumok rendjét és szervezését, hogy felkészüljön az új városi intézmény megnyitására. Javaslatára a következő év májusában sorra kerülő dalárünnep adott volna alkalmat a felavatásra. De terve nem valósulhatott meg, mivel a szükséges berendezés nem készült el.

Pedig a gyűjtemény időközben tovább gazdagodott. 1888 végén a tanács hozzájárult a várbontásból előkerült és Kováts István (1882—1902) építőmester buzgalmából összegyűjtött kőemléktár átadásához, (18) majd egy évvel később 800 forintért megvásárolta a neves makói orvos, Ábelesz József értékes éremtárát. A múzeumba kerültek a belvárosi templomban őrzött céhzászlók és a város polgárainak adományai, pl. Zsótér László madárgyűjteménye.

A tanács még ásatásokat is támogatott Pusztaszeren, Rábén és Csengelén, hogy a környék múltját is bemutathassa az új intézményben.

1892-re készültek el a múzeumi berendezéshez nélkülözhetetlen szekrények és tárlók, így az érdeklődők elé kerülhettek a vegyes értékű emléktárgyak. De, mint várható volt, máris felkeltették az illetéktelenek figyelmét : egy Arad megyei "műgyűjtő", Szabó János, eltulajdonította a csengelei leletek egyik darabját, a finom művű ezüst gyűrűt, és Pesten próbálta értékesíteni a Nemzeti Múzeumban. Leleplezése után a tárgy visszakerült Szegedre.

A város a millenniumi készülődés során még 1889-ben elhatározta, hogy összegyűjti Szeged polgármestereinek és történelmi személyiségeinek arcképeit. A meglevő alkotásokhoz részben leírások alapján Tóth Molnár Ferenc (1867—1936) festőművész készítette el a képeket 1891-ben darabonként 30 forintért. (19) Ezek a festmények is a múzeumba kerültek, így alakult ki 1893-ban az intézmény második osztálya, az 56 képből álló történelmi képcsarnok. Elhelyezésére a könyvtár folyosóját és a két múzeumi helyiséget használták fel.

Bár a helyi lapok gyakran foglalkoztak a könyvtár ügyével, a kortársi leírások kevés adatot szolgáltatnak az intézmény belső életéről. Krikkay Gusztáv könyve (Szegedi fényképek. Szeged, 1889.), melyet "a kedélyvilág melege, a városszeretet nemes érzelme" ihletett, csupán néhány lapján villantja fel a könyvtár képét. A kor divatos, dagályos stílusában elmélkedik az olvasásról, az alapítvány értékéről s az adományozó személyéről : "A reáliskola épületében székel fénylő hatalmad, könyveid százezrei díszítik a könyvtárt" — írja általánosságokba vesző sorokban. Magáról az ott folyó életről alig közöl valamit, csak azt tudjuk meg, hogy az "olvasó belépéskor ellenőrző és kérő lapot kap" a statisztika elkészítéséhez.

1889 tavaszán a szakmai vizsgálattal megbízott Szilágyi Sándor, a fővárosi egyetemi könyvtár igazgatója, teljes elismeréssel nyilatkozott a könyvtár működéséről. A létszám ekkor három fő volt az igazgatóval együtt. Ezzel a személyzettel kellett ellátni az olvasótermi felügyeleten kívül az alapítványi anyagnak, a beérkező adományoknak és a vásárolt új könyveknek a feldolgozását, a megterhelő ügykezelést és gazdálkodást. Reizner a létszám elégtelensége miatt akarta kezdetben a délelőtti nyitvatartási megszüntetni, mivel ebben az időszakban csak néhány olvasó kereste fel a könyvtárat. Viszont az esti időben az alapító nem engedte meg a nyitvatartási tűzveszélyre hivatkozva, mert ebben az időben az épületben még petróleumlámpákat használtak. A ruhatár őrzését sem lehetett megnyugtatóan megoldani egyetlen kisegítővel, mert ez végezte egyben a raktári szolgálatot is ; a kért könyveket ő hordta ki a raktárból az olvasóterembe a felügyelőnek, és vissza.

---

[17] Lászy gyűjteményéről : A felső-magyarországi Múzeum. Abaúj-Kassai Közlöny, 1876. 27., 29. sz.

[18] Kováts István : Egy szegény pórfiú önéletrajza. Bp. 1981. 435—438. /Tények és tanúk./

[19] Habermann Gusztáv: A tanyai festő, Tóth Molnár Ferenc élete. SKM 1974. 51—66. Szelesi Zoltán: Szeged képzőművészete. MFMÉ 1972/73. 2:64.

A délutáni olvasók 70—80 százaléka kezdetben a helyi középiskolák diákjaiból adódott. Ők inkább csak szépirodalmat olvastak. A látogatók közt a városi és a magántisztviselők mellett az egyházi és állami iskolák tanárai szerepeltek még nagyobb számban. Az értelmiségi réteg kis számából még néhány orvos, gyógyszerész, ügyvéd, újságíró is került a gondosan vezetett statisztikai kimutatásokba. Jellemző, hogy a nők kategóriája külön szerepelt ; legtöbbször százon aluli számban.

A kezdeti forgalomra példaként az 1886 szeptemberétől 1887 júniusáig terjedő évad (a két nyári hónapot takarításra használták) adatait szerpeltetjük : Az olvasóterem nyitva volt 222 hétköznapon, de. 9-től 12 óráig és du. 3-tól 6-ig. Az olvasók száma összesen 3150, ebből délelőttre jutott 670, délutánra 2480. A napi átlag 14 olvasó. (Délelőtt mindössze 3!)

A látogatók megoszlása: pedagógus 87, író, művész 15, lelkész 29, tisztviselő 167, orvos, gyógyszerész 21, kereskedő és alkalmazott 52, építész és építészalkalmazott 20, gazdatiszt 9, ügyvéd 3, magánzó 89, nő 98. A többi (2559) tanuló volt.

Szemléletesen ábrázolja a látogatottságot ez a kimutatás :

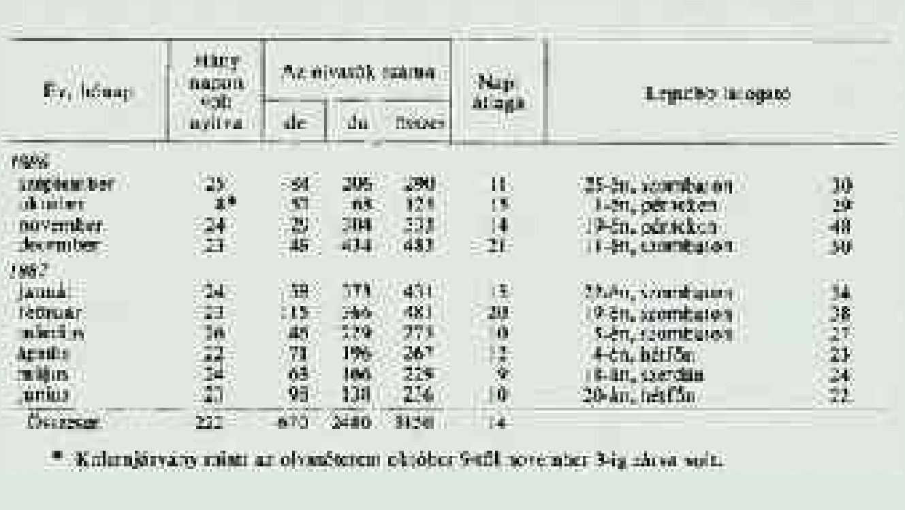

Év, hónap	Hány napon volt nyitva	Az olvasók száma			Napi átlaga	Legtöbb látogató	
		de	du	összes			
1886							
szeptember	25	84	206	290	11	25-én, szombaton	30
október	4*	57	68	125	15	1-én, pénteken	29
november	24	29	304	333	14	19-én, pénteken	48
december	23	49	434	483	21	11-én, szombaton	30
1887							
január	24	58	373	431	18	22-én, szombaton	34
február	23	115	366	481	20	19-én, szombaton	38
március	26	45	229	273	10	5-én, szombaton	27
április	22	71	196	267	12	4-én, hétfőn	23
május	24	63	166	229	9	18-án, szerdán	24
június	23	98	138	236	10	20-án, hétfőn	22
Összesen	222	670	2480	3150	14		

* Kolerajárvány miatt az olvasóterem október 9-től november 3-ig zárva volt.

Forgalomba került 3336 mű (nem kötet!), ebből tanulók használtak 2668-at. Ez utóbbiak megoszlása igen jellemző : jogi 15, államtudományi 46, orvostudományi 11, természettudományi 269, bölcseleti 55, történelmi és irodalomtörténeti 632, enciklopédikus jellegű 643, szépirodalmi 931 (= 34,9%) és egyéb 66 mű. A tanuló kategória tehát a felsőbb tanintézetek hallgatóit is magában rejti, azokat tehát, akik más városban, elsősorban Pesten látogatták a főiskolákat, egyetemeket.

A Somogyi-könyvtárat a Dugonics téri épületben töltött 11 év alatt valamivel több mint félszázezer olvasó kereste föl, s átlagosan egy-egy művet kért ki használatra. A 90-es évek elején a látogatók száma megnövekedett, és 1891/92-ben túlhaladta a kilencezret.

Előző Főoldal Következő